

Monok István

Gondolatok a hungarológiáról

Bevezetés

A nemzetközi magyarságtudományi rendezvényeken hagyományosan mindig szervezünk „hungarológia” szekciót, illetve szimpóziumot. Több érv szól ennek léte mellett, és persze ellene is. Valóban meglehetősen bizarr dolog egy hungarológiai kongresszuson hungarológia szimpóziumot szervezni. Valamennyi előadás magyarságtudományi az egész rendezvényen, és a hungarológia elmélete, pontosabban a hungarológiai stúdiók szembesítése a legfrissebb kultúraelméletekkel soha nem történik meg. Remélhetőleg az egyes magyarságtudományi területek külön-külön, megfelelő mértékben figyelnek saját diszciplínájuk nemzetközi fejleményeire. Sokan mérgelődnek azután, hogy a mindenki által ismert problémákat halljuk sokadszor, országok szerinti csoportosításban, no meg azon, hogy a filológiai tudományosság helyett a magyar nyelv külföldieknek történő tanításának módszertani esettanulmányai töltik meg a szimpóziumot. Mindegyik fontos, különösen fontos lenne, ha a magyarságtudomány művelőin kívül bárkit is érdekelne a dolog. Miután nincsen magyar nemzeti minimum (semmilyen területen), kormányonként, de sokszor évenként (személyektől függően) változik az ország kül-, vagy éppen nemzetpolitikája (már ha éppen az a kurzus működik, amelyik ezt a szót használja). Aztán mi, hazánk nagyszerű értelmisége sem jutunk túl azon,

hogy ki mennyire nem ért semmihez, és a politikusi állásokat betöltő személyek mennyire szégyenteljesek az ország számára. Aztán mi sem fogalmazunk meg semmit, mert aprópénzért felsorakozunk az egyes csoportok anyagi érdekeit harcosan képviselő kicsinyes politikai szekértáborok mögé.

Ettől persze az egyes előadásokon számos fontos és okos dolog hangzik el. Ott helyben a gyakran kialakuló vitákon közelebb is jutunk egymáshoz, de a vacsorakor már csak a *vanitatum vanitas* hagyománya él tovább közöttünk.

A VII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus Kolozsvárt került megrendezésre. Ki hitte volna ezt akárcsak tizenöt éve? Aztán elmúlt a világ magyarságtudósainak seregszemléje, és most várjuk az egyes hungarológiai diszciplínák mentén szervezett szimpóziumok előadásainak anyagát. Mert a kolozsvári kongresszus valóban sikeres volt. A szűk szakmák szempontjait tekintve mindenképpen. Még a legkritikusabb megfigyelők is azt mondják, „inkább jó volt, mint rossz”, vagyis az előadások többségével elégedettek.

Az ünneplésre tehát van okunk, és van a kesergésre is. Hiszen az a nemzetközi társaság, amelyik a kommunista időkben meg tudta őrizni politikai semlegességét, olyan hatalmi környezetben rendezte kongresszusait, amely hatalom képviselői – ha tetszik, cinkosan – hagyták, hogy a filoszok eszmét cseréljenek, hiszen a magyarországiak találkoztak a világ 34 országából összejött barátaikkal, és jót beszélgettek mindenféle fontos, a hatalmi játék számára érdektelen kérdésről. Még a vacsorát is fizette a kommunista állam, hogy jó érzéssel legyenek az egybegyűltek. A hatalom képviselői, nem is akartak személyesen jelen lenni, ahogy a Társaság (akkor: Nemzetközi Magyar Filológiai Társaság) sem örült volna a jelenlétnek. De nem kellett magyarázni senkinek,

hogyan ki mit nem szeretne: tudta mindenki. Ma a közszereplés kényszere megnehezíti annak megértését, hogy rendezvény és rendezvény között különbség van.

A magyarságtudományi világkongresszus Kolozsvárt 2011-ben komoly üzenetet hordozott. Ugyan utólag, a Kongresszus „Hungarológia szimpóziuma” előadásaihoz írt bevezetésben bevallhatjuk, hogy komolyabbat is hordozhatott volna. De a tanulságok azért tanulságok maradnak, és szembesülnünk kell ezekkel, sőt, tanulnunk is kell belőlük.

A 2011-es magyarországi hatalom fontosnak ítélte ezt a rendezvényt, és megfelelően támogatta is. Tegyük rögtön hozzá, az előkészítést a 2010 előtti hatalom is támogatta. Lehet, hogy csak egyes képviselői tartották fontosnak, de az eredmény a támogatás lett. A korszak tanulsága az is, hogy a könyvelők irányította államigazgatás értelmetlenül agyonbürokratizált, felelősséget nem vállaló, és senkiben meg nem bízó alapállásból a támogatás jó részét utólag adta, de ezt is meg tudjuk köszönni azzal, hogy közzé tesszük gondolatainkat, amelyeket ha elolvasnak, akár tanulhatunk belőle kölcsönösen.

A kolozsvári helyszín üzenetének lehetőségét nem csak a tudósok, a politikusok is érezték. A magyarországi politika képviselői éppúgy, mint a romániai magyar és a román politikáé is. A román oldal jobban érezte a rendezvény tudományos jellegét, és ha a magyar akadémiai tudományosság is hangsúlyt fektetett volna erre, akkor a tudománypolitikai üzenet akár közös üzenet is lehetett volna: a humán tudományok (ha még szabad egyáltalán tudománynak nevezni őket, mégiscsak 2012-t írunk) közös üzenete azzal kapcsolatosan, hogy a történeti diszciplínák nemcsak a mai feszültségeket táplálják a történelmi sérelmek folytonos felemlegeté-

sével, hanem esetleg meg is értetik az egyes szomorú és elfogadhatatlan történeti, és aktuálpolitikai események okait.

De ez az üzenet elmaradt, ahogy az akadémiák magas szintű képviselete is, és ezzel együtt a román értelmiség jelenléte is. Nem vagyok magam sem naiv: a román kollégák akkor sem jöttek volna el sokan, ha minden akadémiai vezető jelen van, és akkor sem, ha a konferencia angolul zajlott volna. De néhányan eljöttek volna, és a kis képviselet is lépés lehetett volna.

A magyarországi politikai jelenlét hangsúlyos volt. Talán azért is, mert az erdélyi magyar kultúra egyik jelentős seregszemléjéhez, a Kolozsvári Magyar Napokhoz kötöttük a mi kongresszusunkat. Ez az összekötés szerencsés volt, hiszen a különféle népekből verbuválódott magyarságtudományi csapat kulturálisan is, persze gasztronómiailag is töltekezhetett, és láthatta, hogy még magyar politikusok is tudnak egy bográcsnál állni, ha evésről és mulatságról van szó. Legalábbis Erdélyben. Szerencsétlen volt az időbeli egymásra épülés viszont azért, mert a kolozsvári rendezvénysorozat elvette a figyelmet, a sajtónyilvánosságot a kongresszustól, és a magyarországi politikai jelenlét tényét – ami a Kolozsvári Magyar Napokon természetes – a tudományos rendezvényre is kicsit rávetítette. A számos rendezvény pedig emellett a politikai üzeneteket hordozó személyek rosszul szervezett időbeosztását is összezavarta. A kapkodás, a különféle jellegű programok összemosódása aztán odáig fajult, hogy kongresszusunkról a nyilvánossághoz eljutott képben csak a politikusok marakodása látszik, meg egy, a programfüzet jelentéktelen, gyakorlati szándékú mondatának a kiforgatása olyan emberek által, akik soha nem is fogják még csak megsejteni sem, hogy mi a különbség a kulturális és tudományos ren-

dezvény, a fontos és a jelentéktelen között. És ez kritika a saját köreink felé is, hiszen rajtunk is múlt, hogy a közvélemény alig tudott meg valamit arról, hogy mi történt a VII. nemzetközi magyarságtudományi seregszemlén, világtudományi kongresszuson.

De, ahogy mondtam is, a kongresszus szakmailag sikeres volt. A hungarológia szekció, célkitűzése a következő volt:

A magyarságtudományi kutatásoknak nem csupán a szervezeti keretei változtak a húsz évvel ezelőtti politikai változások óta. Egy elvileg lehetséges *europaeus* tudat kialakulását az országok, a nemzetek, etnikai csoportok, hatalmi, és értelmiségi körök másként-másként látják. A közép-európai régióban a nacionalista jelenségek egyértelműen felerősödtek, az új államok kialakulásával újfajta nacionalizmusok és újfajta szövetségek is alakultak. Az új szláv államok ellenségeskedései után és mellett újra tapasztalható egyfajta szláv öntudat is, ami a Kárpát-medencében jelentős részben magyarelles. A tudományok szintjén is az. A Kárpát-medence történetének (tehát Magyarország történetének) újra fogalmazása mentén a magyar kultúra szerepét is újra értékelik. Az egyes hatalmi – gazdasági és politikai hatalmi – csoportok érdekeit tudományos elméleti szinten megfogalmazó értelmiségi körök is többféleképpen látják az egyes nemzetek, nemzeti kultúrák történeti, illetve jövőbeli szerepét, másként-másként mutatják be és értelmezik a globális civilizáció és a kultúra közti ellentmondásokat.

A nyugat-európai szakmai műhelyek még nem tudtak szakítani a „vasfüggöny hagyománnyal”, nem látszik, hogy nagykorúsítanák a közép-európai szakmai műhelyek teljesítményét: megismerni sem nagyon akarják/tudják, gondolkodásukban szempontként értelmezni pedig különösen nem. A közép-

európai reakció erre részben a helyi történelemnek a nyugati hagyományon kialakított elméleti megközelítések Prokrusz-tész-ágyába szabása, és a helyi hagyomány elutasítása, leki-csinylése, vagy éppen a nyugati gondolkodás elutasítása.

A szekció tehát olyan előadásokat várt, amelyek leírják, értelmezik a magyarságtudományi gondolkodás változásait az elmúlt 20–30 évben, lehetőleg összehasonlítva más, hasonló diszciplínák változásaival (szlavisztika, ezen belül figyelve a népcsoportonkénti különbségekre; germanisztika, különösen figyelve a közép-, kelet- és dél-európai germán csoportokra vonatkozó kutatásokra; romanisztika stb.).

Külön megvitandó terület volt a magyarságtudomány idegen nyelven való művelésének a lehetősége. A jövőben nagyon is fontos lenne a magyar témát a nemzetközi kutatás tárgyává tenni úgy, hogy olyanok kapcsolják be a saját szakmai specifikus kutatásaik közé, akik nem tudnak magyarul. Ez a kérdés már azért is nagyon fontos, mert a magyarságtudomány forrásainak jelentős, legyünk reálisak, túlnyomó része nem magyar nyelvű. Latin és német, és persze a Kárpát-medence népeinek a nyelve. És a szakirodalmat is legalább ilyen sok nyelven írták.

A „Kárpát-medence-tudomány” és a magyarságtudomány egymás mellettségének kérdései: lehetséges-e, szükséges-e, vagy felesleges, netán veszélyes Kárpát-medencéről beszélni, és milyen összefüggésben: Az utódállamokban, illetőleg a diaszpórában élő magyar értelmiségiek kulturális „híd-szerep”-ének változása az elmúlt évtizedekben: hogyan valósult meg a szocialista táborban 1989 előtt, mi maradt meg belőle, mennyire változott a nyugati diaszpórában.

A szimpóziium Hatos Pál előadásával kezdődött, aki a Balassi Intézet főigazgatójaként nagyon gyakorlatiasan, de komoly elvi megfontolásokkal a háttérben mutatta be az intézet hungarológiai koncepcióját. A koncepció reális célokat fogalmaz meg akkor, amikor a nagyon összetett feladatrendszerben – külföldi magyar oktatóhelyek, magyar intézetek, a külföldi magyarságtudományi kutatások ösztöndíjainak kezelése, a magyar, mint idegen nyelv oktatásának szervezése itthon és külföldön stb. – prioritásokat fogalmaz meg. A filológus szakma számára a feladatok sorrendjének a pénzügyi realitások szerint történő megválasztása elfogadhatatlan. Akkor különösen, amikor semmiféle érv nem szól amellett, hogy akár a teljes magyar kulturális kiadás együttesen, a maga 0,2%-os GDP-arányos részesedésével bármilyen hatással lenne a magyar költségvetésre. Ha ezt megötszörözik – ami azért elvárható, és a mai magyar gazdaság leghatékonyabb beruházása lenne –, akkor sem történik semmi a gazdasággal. A jelenlévő szakmák képviselői ugyanakkor a felvázolt kereteken belüli mozgásterek bővítésének a módjait is megvitaták. Ez volt az a vita, amelyen részt kellett volna vennie a még éppen Kolozsvár környékén lévő több döntéshozónak is.

Amint a bevezetést követő tanulmányokból látszik, a több országból érkezett előadók esettanulmányokban reagáltak a szimpóziium szakmai célkitűzésében megfogalmazott kérdéskörökre. A borús helyzetértékelések mellett mindegyik előadás eredményekről számol be. Ez azért azt jelenti, hogy a koncepció minden elemében élő kérdést fogalmazott meg, és egyben azt is, hogy szükséges ennek a kérdésfelvetésnek egy jól előkészített, elvi szintű megvitatása is.